

3. Декларація полк. Коца // Новий час. – 1937. – 23 лют. – Чис. 39. – С. 3, 7.
4. «Для добра польської більшості». Шеф штабу ОЗН про перебудову Польщі // Новий час. – 1937. – 30 черв. – Чис. 142. – С. 2.
5. 70.000 жидів виїхало з Німеччини до Польщі // Новий час. – 1939. – № 3. – С. 8.
6. На великих роздоріжжях // Новий час. – 1939. – 4 січ. – Чис. 3. – С. 2.
7. Нові акти антисемітизму у Польщі // Діло. – 1937. – 14 трав. – Чис. 103. – С. 1–2.
8. Отже, що нас ділить від себе?.. // Новий час. – 1937. – 1 берез. – Чис. 44. – С. 6.
9. Політичні перегрупування в Польщі // Новий час. – 1937. – 6 лип. – Чис. 147. – С. 4.
10. Преса з приводу декларації полк. Коца // Новий час. – 1937. – 24 лют. – Чис. 40. – С. 4.
11. Томашевський Є. Громадянські права євреїв у Польщі (1918–1939) / Єжи Томашевський // Політ. дослідження історії та культури євреїв Східної Європи / за ред. Е. Полоньськи. – К., 2011. – С. 154–169.
12. Як іде організація ОЗН? // Діло. – 1937. – 11 квіт. – Чис. 79. – С. 1–2.
13. Deklaracja polityczna Organizacji Sjonistycznej w Polsce // Ster. – 1937. – 7 marca. – № 5. – S. 1.
14. Jędruszczak T. Stanowisko społeczeństwa i opozycji wobec powstania Obozu Zjednoczenia Narodowego (OZN) / Tadeusz Jędruszczak // Najnowsze Dzieje Polski. Materiały i studia z okresu 1914–1939. – Warszawa, 1961. – № IV. – S. 191–210.
15. Kleinbaum M. Punkt wyjścia a droga / M. Kleinbaum // Ster. – 1938. – 23 stycznia. – № 2. – S. 1.
16. Kleinbaum M. Żydzi – Państwo – Obóz / M. Kleinbaum // Ster. – 1937. – 28 lutego. – № 4. – S. 1.
17. Landau-Czajka A., Landau Z. Posłowie polscy w sejmie 1935–1939 o kwestii żydowskiej / Anna Landau-Czajka, Zbigniew Landau // Rozdział wspólnej historii. Studia z dziejów Żydów w Polsce. Ofiarowane profesorowi Jerzemu Tomaszewskiemu w siedemdziesiąt rocznica urodzin. – Warszawa, 2001. – S. 211–224.
18. Paruch W. Od konsolidacji państwowej do konsolidacji narodowej. Mniejszości narodowe w myśli politycznej obozu piłsudczykowskiego (1926–1939) / Waldemar Paruch. – Lublin, 1997. – 426 s.
19. Polskie oświadczenia urzędowe w sprawie żydowskiej. Deklaracja Obozu płk Koca, wywiad min. Becka dla NYT. 1936–1937. – AAN, Ministerstwo Spraw Zagranicznych. Departament konsularny. Wydział Polityki Emigracyjnej, sygnatura 10003.
20. Problem emigracji żydowskiej. Ruch antysemitki. Protest Paderewskiego przeciwko polityce wewnętrznej R.P. 1937–1938. – AAN, Ministerstwo Spraw Zagranicznych. Departament konsularny. Wydział Polityki Emigracyjnej, sygnatura 10009.
21. Sprawa żydowska. Materiały i prace Biura Studiów i Planowania Obozu Zjednoczenia Narodowego. 1938. – AAN, Ministerstwo Spraw Zagranicznych. Departament konsularny. Wydział Polityki Emigracyjnej, sygnatura 10006.
22. Sprawozdanie sytuacyjne miesięczne z ruchu politycznego i mniejszości narodowych za I–XII 1938. – AAN, Urząd wojewódzki w Tarnopolu. 1923–1938, sygnatura 32.

Дорошук Інна

Надніпрянська еміграція на Волинь напередодні Другої світової війни

У статті розглядається проблема еміграції українського населення Надніпрянщини на Західну Волинь, розділену радянсько-польським кордоном на дві частини, адаптація емігрантів до нових умов, їх відносини з органами влади та місцевим населенням, вплив цих процесів на політичне, економічне й духовне життя регіону.

Ключові слова: Волинь, Друга Річ Посполита, емігранти, католицизм, Надніпрянщина, національне відродження, православна церква, сейм, шкільництво.

Дорошук Інна. Наднепрлянская эмиграция на Вольнь накануне Второй мировой войны. В статье рассматривается проблема эмиграции украинского населения Приднепровья на Западную Вольнь, разделенную советско-польской границей на две части, адаптация эмигрантов к новым условиям, их взаимоотношения с органами власти и местным населением, влияние этих процессов на политическую, экономическую и духовную жизнь региона.

Ключевые слова: Вольнь, Вторая Речь Посполитая, эмигранты, католицизм, Приднепровье, национальное возрождение, православная церковь, сейм, школы.

Doroshuk Inna. Dnieper Emigration to Volhynia of World War II. The paper considers the problem of emigration of Ukrainian population in Volhynia Dnieper, divided Soviet-Polish border in two parts, the adaptation of immigrants to the new conditions, their relationship with authorities and local population, the impact of these processes on political, economic and spiritual life of the region.

Key words: Volyn, Second Republic, immigrants, Catholicism, Dnieper, national revival, Orthodox church, diet, schooling.

Ідея єдності українських земель завжди була актуальною для нашого народу. Не був винятком період 20–30-х років ХХ століття, коли західноукраїнські території перебували у складі Другої Речі Посполитої. У попередній історичний період Волинь становила єдину адміністративно-територіальну одиницю в межах Російської імперії, а після поразки Української національно-демократичної революції 1917–1920 рр. була розділена на радянську й польську частини, перетворилася в один із регіонів інтенсивних міграційних процесів міжвоєнних десятиліть. Одним із консолідуючих елементів, що був своєрідною єднальною ланкою між обома частинами України, розділеної радянсько-польським кордоном, стали наддніпрянські емігранти.

Більшість із емігрантів були активними учасниками національно-визвольної боротьби і після втрати державності змушені були шукати порятунку в еміграції. Опинившись у Західній Волині, уродженці Наддніпрянської України з новими силами взяли готувати ґрунт для боротьби за майбутню державу порівняно інертному з погляду політичної активності середовищі західних волинян. Наслідком їхньої діяльності стало пробудження національної свідомості населення цієї частини Волині та захист нею своїх національних інтересів.

Політична ситуація на Волині після поразки боротьби за українську державність 1917–1920 рр. була складна і напружена. Досвід політичної боротьби та спроба створення власної держави вплинули на зростання національної свідомості населення. Чимала кількість політично активних діячів УНР, Директорії опинилися в еміграції на території Другої Речі Посполитої. Незважаючи на поразку національно-визвольної боротьби, вони продовжували активну політичну діяльність, щоб підготувати ґрунт для відродження і побудови власної держави.

Отже, політичні події, які спричинили поділ волинських земель у 1921 р. між Другою Річчю Посполитою та РСФРР і УСРР, викликали інтенсивний рух населення по обидва боки кордону. У зв'язку з цим регіон став ареною активних міграційних рухів, особливо на початку 20-х років ХХ століття.

Еміграція на Західну Волинь у міжвоєнний період мала переважно вимушений характер. Це була політична еміграція, основу якої складали колишні учасники Української національно-демократичної революції, які не могли пристосуватися до більшовицького середовища в УСРР. Адаптація мігрантів до соціального, економічного, етнокультурного середовища обраної ними території у значній мірі залежала від економічної, адміністративно-правової, політичної, соціально-демографічної ситуації, що там склалася. Крім того, важливим був етнічний і соціально-демографічний склад самих мігрантів. На території Західної Волині участь наддніпрянських емігрантів в соціально-економічному житті краю була досить вагомою [7].

Велика хвиля біженців з Наддніпрянської України прибула до Польщі вже в листопаді 1920 р. Оскільки основною причиною стала поразка Директорії, то ця еміграція була політичною. Армія УНР перейшла Збруч та була інтернована польською владою. Наприкінці 1920 р. у Польщі перебувало близько 40 тисяч українських біженців, які були політичними емігрантами. Польський уряд змушений був розмістити їх, а також численних цивільних емігрантів у восьми таборах для інтернованих (Вадовіце, Ланьцут, Пікулице, Александрув-Куявський, Пйотркув, Ченхстохова, Каліш, Щепюрна). Умови перебування в таборах були важкими, але це дало можливість емігрантам пережити лихоліття післявоєнних років [7, 7]. З часом виникла потреба заснування аполітичної організації, яка б репрезентувала інтереси українських емігрантів [6, 462]. Такою організацією став створений у середині 1921 р. Український центральний комітет, який фінансував уряд Польщі.

У 1923 р. було скликано 1-й емігрантський з'їзд, на якому УЦК був частково реорганізований. Цілковите його перетворення в громадську організацію сталося на з'їзді еміграції у 1928 р., коли відбулося уконституювання Товариства «Український Центральний Комітет у Польщі» [12, 99].

Від 1923 р. Український центральний комітет уживав активних заходів для консолідації розпошених по всій Польщі емігрантів, створюючи з цією метою місцеві відділи. Упродовж усього між-

воєнного періоду в Польщі було засновано й діяло близько ста таких філій різного організаційного рівня.

Після повернення до влади Ю. Пілсудського в житті еміграції спостерігалось поживлення. Проте невдовзі українські емігранти пережили потрясіння, зумовлене загибеллю Симона Петлюри. та все-таки це був час гуртування довкола ідеї української державної незалежності.

Час перебування в еміграції був пов'язаний із постійними обмеженнями та бідністю, що особливо проявилось на початку 30-х років, коли через економічну кризу й безробіття емігранти потерпали найбільше. В середині 30-х років значна частина емігрантів вже не могла працювати через похилий вік, отже збільшилася потреба в гуманітарній допомозі.

Крім заходів, спрямованих на унормування правового статусу емігрантів у Польщі, поліпшення їх матеріального становища та умов культурного розвитку, завданням УЦК була боротьба за державну незалежність України, репрезентація інтересів українського народу перед світовою спільнотою [12, 107].

Українці, які в багатонаціональній польській державі були найбільшою і найактивнішою національною меншиною, проживаючи на власній території, усвідомлювали свою відокремленість в новому державно-політичному утворенні і добивалися належних їм прав.

В участі українців у польському парламенті на перших порах був зацікавлений і польський уряд. Саме організацією виборів до сейму і сенату польські державні діячі хотіли продемонструвати світу, що населення не лише на етнічних землях Польщі, а й на західноукраїнській території добровільно визнає їх владу.

Таким чином, чимало українських політиків і громадських діячів почали поступово переконуватися, що в такій ситуації слід опиратися на польську політичну й правову систему, намагатися забезпечити за цих обставин умови для розвитку своєї нації.

Під час виборів до сейму (5 листопада 1922 р.) і до сенату (12 листопада) українські політичні кола Волині, Холмщини, Підляшшя й Полісся взяли участь у виборах, об'єднавшись з євреями, білорусами, німцями і росіянами у Блок національних меншин [14, 73].

Членами польського парламенту від Волині стали відомі українські громадсько-політичні діячі родом із Наддніпрянщини. Серед депутатів сейму і сенату, обраних 1922 р., вирізняється постать Самійла Підгірського, адвоката, в минулому члена Української центральної ради. Після поразки національно-визвольних змагань він опиняється в еміграції на Західній Волині, де й був обраний від 52 округу послом до польського сейму [17, 250].

Як депутат польського сейму, активну роботу на Волині проводила Олена Левчанівська. Філософ за освітою, в роки національно-демократичної революції жила та працювала в Житомирі й разом із С. Підгірським та іншими активістами організувала «Просвіту», займалася культурно-просвітницькою та громадсько-політичною роботою. У 1921 р. перебувала в еміграції на Західній Волині, проживала в Ковелі, Луцьку, працювала в «Просвіті» та Раді соціального забезпечення. У 1922 р. обрана до сенату Речі Посполитої, де відстоювала інтереси волинян [8, 38–39].

У міжвоєнний період на Волині проживав ще один відомий громадський діяч – Михайло Черкавський. За часів революції він був директором Дерманської учительської семінарії, головою «Просвіти», за часів Другої Речі Посполитої був обраний сенатором від Кременеччини [1, арк. 40].

Таким чином, значна частина емігрантів із Наддніпрянщини стали послами та сенаторами до польського парламенту від Волині, намагаючись боронити права української спільноти легальним шляхом. Досвід боротьби українських послів, значна частина яких була емігрантами з Великої України, показав, що вирішити проблему Західної Волині парламентським шляхом неможливо. Однак більшість із них не були готові до радикальних методів боротьби і до кінця міжвоєнного періоду працювали та боролися саме мирними методами, сподіваючись на співпрацю з польською владою. Хоча часто самі громадсько-політичні діячі ставали жертвами репресій з боку влади.

Парламентська діяльність відіграла важливу роль у пропаганді ідей державної самостійності й соборності України, у протистоянні політиці асиміляції українців, у збереженні традицій багатопартійної демократії в суспільстві.

Уряди Другої Речі Посполитої не спромоглися конструктивно розв'язати українське питання, найчастіше приймаючи половинчаті закони і не завжди послідовно впроваджуючи їх у життя. Розуміючи, що з допомогою освіти можна не лише приспати національну свідомість, але й добитися

етнічного змішування, влада намагалася створити умови для розвитку саме польської школи. Тому в культурно-освітньому житті українців Волині в умовах Другої Речі Посполитої велася постійна боротьба за збереження національних, культурних і духовних цінностей.

Уже з початку 20-х років розпочався наступ у галузі українського шкільництва та освіти: закривалися українські школи, натомість відкривалися польські. Міністр освіти Польщі Станіслав Грабський 31 липня 1924 р. видав закон, згідно з яким розпочалося створення «утраквістичних» шкіл, де формально навчання мало проводитися на двох мовах, а фактично здійснювалося польською. Вже до середини двадцятих років польських вчителів на Волині було 76 %, а українських – 18 % [4].

Середнє українське шкільництво на Волині було представлене лише трьома гімназіями: в Рівному, Луцьку і Кременці. Відсоток початкових українських шкіл у Волинському воєводстві ледве сягав 0,4 % [11, 82].

Той факт, що на Волині не було жодної державної української гімназії, свідчив, що польський уряд абсолютно не турбувався проблемами української школи. Приватні українські гімназії залишалися один на один зі своїми проблемами. У цих складних умовах представники української інтелігенції, зокрема емігранти з Наддніпрянщини, продовжували діяльність, спрямовану на збереження власних традицій, культури, освіти.

Активістами стало чимало емігрантів з Великої України, а саме: Василь Біднов, Аркадій Животко, Віталій Юрченко (Юрій Карась-Голинський), Михайло Панкевич, Павло Граб, Кость Місевич, Іван Власовський, Авенір Коломієць, Михайло Кобрин та інші.

У міжвоєнний період на Волині проживав і плідно працював емігрант із Наддніпрянської України, історик, літературознавець, публіцист, журналіст і видавець Роман Бжеський. Його перу належить понад 125 книг із різних галузей знань. Ще юнаком після закінчення Чернігівської гімназії Бжеський стає учасником визвольної боротьби. У вересні 1917 р. він працював у Секретаріаті освіти українського уряду. Деякий час виконував функції інструктора Української центральної ради. Більшовики, захопивши владу в Україні, заарештували Бжеського як небезпечного політичного діяча [18, 136]. Рятуючись від переслідувань, він перейшов польсько-радянський кордон і на початку 1920 р. опинився у Кременці, де відразу поринув в активну громадсько-політичну діяльність.

На центральній вулиці міста Роман Бжеський відкрив книгарню «Просвіти». У цей час виходять його поетичні твори, сповнені віри в силу народу. У 1923 р. в журналі «Веселка» видрукувано його поему «Срібносиня легенда», присвячена січовим стрільцям, вірші «Легенда Крут», «22 січня», «Тим, що полягли під Базаром». Поряд з літературними творами пише публіцистичні статті, в яких гостро ставить питання майбутнього устрою Української держави [13].

Велику роль у культурному житті Волині відіграли місцеві товариства «Просвіта». Оскільки значна частина наддніпрянської інтелігенції опинилася в еміграції на території Західної Волині, де корінної інтелігенції було порівняно мало, саме вона виступала організатором просвітянського руху. У своїх програмах та статутах повітові товариства «Просвіта» ставили завдання «поширення освіти і національної свідомості серед українського народу і обстоювання перед всіма на це його права» [8].

На початках 20-х років представники влади показували, що вони лояльно ставляться до українських установ, зокрема до «Просвіти». Це було визнанням цих товариств як центрів організованого національного життя. У вирішенні деяких адміністративних питань, зокрема питання, що стосувалися шкільництва, польські власті зверталися до керівників повітових товариств. Від українців, що клопоталися про посаду, теж вимагали характеристик від «Просвіти».

Отож, у цей час намітилася тенденція щодо розвитку культурно-просвітянського руху серед українського населення саме через товариства «Просвіти». У 1921 р. на Волині це товариство активно діяло в Луцьку, Рівному, Кременці, Дубні, Володимирі, Острозі, Здолбунові. Філії товариства були чи не єдиними національними установами в краї та найвпливовішими серед інших організацій.

Таким чином, українські громадські, культурні діячі, значна частина яких були емігрантами із Наддніпрянщини, шукали шляхів національно-культурного співіснування в політичній системі Польщі. Однак політика асиміляції, ополячення, окатоличення українського населення, насильницька інтеграція до складу Польської держави все більше загострювала польсько-українські відносини, породжуючи протистояння і конфлікти.

У найскладніші історичні періоди засобом, що допомагав вижити, була віра та релігія, а церква стала виразником духовних та моральних почуттів волинян. Характерною ознакою церковно-релі-

гійного життя на Волині міжвоєнного періоду стала боротьба за українізацію Православної церкви в Польщі. Саме емігранти з Наддніпрянської України були ініціаторами створення Української автокефальної православної церкви в Польщі.

Розвиток духовного життя на волинських землях проходив суперечливо й неоднозначно. На відміну від Східної Галичини, де переважна частина віруючих була греко-католиками і підпорядковувалася Папі Римському, на Західній Волині православне населення відчувало натиск католицизму. Разом з тим, щоб не допустити впливу Москви на православне населення в Польщі, польський уряд почав підтримувати прихильників автокефалії, посилаючись на недопустимість залежності Православної церкви в Польщі від Московського патріархату.

Активну роль в організації національного церковного руху на Західній Волині відіграли емігранти-українці, тісно пов'язані з урядом УНР в екзилі. Представником таких сил був архімандрит Полікарп (Сікорський). Уродженець Київщини, він у роки державності був начальником господарського відділу Міністерства ісповідань (1918–1919) і віце-директором департаменту загальних справ (1919–1921). Разом з урядом УНР він переїхав до Польщі й оселився в Кременці.

27 липня 1922 р. П. Сікорський прийняв чернечий постриг з іменем Полікарп. Упродовж десяти років служив архімандритом у Дерманському, Загаєцькому, Віденському та Жировицькому монастирях [2, 6]. Під натиском українського церковного руху окупаційна польська влада погодилася на посвячення в єпископи українця, цим кандидатом став архімандрит Полікарп. Владика за період 1932–1939 рр. багато зробив для утвердження та захисту українського православ'я на Волині.

Українізація церков на Волині з кожним роком посилювалася, і в цьому була заслуга владика Полікарпа. Він очолював Богословську секцію товариства імені Петра Могили, яка займалася перекладом і виданням духовних книг українською мовою.

Важливу роль у справі захисту українського православ'я відігравав Бурчак-Абрамович, майбутній митрополит Никанор.

В еміграції на території Польщі у міжвоєнний період жив і активно працював професор Олександр Лотоцький. З переїздом до Польщі О. Лотоцький організував і став директором Українського наукового інституту у Варшаві та професором православного теологічного факультету Варшавського університету. Перебуваючи у Варшаві, підтримував тісні зв'язки з церковними діячами на Волині. Частими були приїзди професора Лотоцького до єпископа Полікарпа.

Після утворення Товариства імені митрополита Петра Могили в Луцьку Олександр Лотоцький та владика Полікарп засновують дві комісії для перекладу українською мовою богослужбових книг: одну при Товаристві імені П. Могили, другу при Українському науковому інституті у Варшаві. Ці комісії тісно співпрацювали й підготували до видання українською мовою Євангелія та інші церковні книги, яких потребувала українська церква [16, 32].

У названих комісіях працювали такі відомі церковні діячі-емігранти, як Михайло Кобрин та Іван Власовський [3, 2].

У другій половині 30-х років польська влада взяла курс на окатоличення православного волинського населення [16, 26]. Свідченням цього є трагедія села Гриньки Кременецького повіту. Узимку 1937–1938 рр. польським Корпусом охорони прикордоння (КОП) і польською адміністрацією місцеві православні українці силоміць були навернені в римо-католицьку віру. Репресіями примусили змінити віросповідання 116 українців. Подібні акції «ревіндикації душ» пройшли також у сусідніх селах – Юськівці, Білозірці, Манівцях [5, 3]. Зусиллями українських послів та громадськості особи, насильно навернені на римо-католицизм, повернулися у лоно православної церкви, але це не зупинило загального процесу натиску польської влади на православних віруючих у кінці 30-х років.

Брутальна поведінка на пограниччях Волині КОПу та події на Холмщині, де було спалено або висаджено в повітря 117 українських православних церков, обурило не лише українців, а й поміркованих поляків, які протестували проти цього варварства [9, 12].

Наприкінці 1938 р. командування Збройних сил Польщі підготувало програмний документ, що його представив генерал Т. Каспжицький, під назвою «Тези міністра військових справ про національне питання в Галичині й на Волині. Документ засвідчував, що зміцнення польського елемента на західноукраїнських територіях мало відбуватися шляхом збільшення мережі католицьких костелів і піднесення авторитету польської мови й культури у всіх сферах суспільно-політичного життя [15, 79].

Незважаючи на порівняно короткий період функціонування Української автокефальної православної церкви в Польщі, вона впливала на піднесення національно свідомості українців краю.

Майже всі церковні та громадсько-політичні діячі, які долучилися до цієї справи, були емігрантами. Під тиском політичної реакції вони реалізували глибинну потребу православного люду – сповідання батьківської віри, користуючись рідною мовою.

Хоча плани українзації православної церкви в Польщі не були до кінця реалізовані, все ж діяльність української громадськості дала плідні результати. У кінці 30-х років на Волині практикувалися вибори благочинних, помітно розширилося видання церковних та світських часописів, календарів українською мовою. У 1937 р. з наявних у Волинській єпархії 689 парафій у 415 церквах в той чи інший спосіб при богослужінні вживалася українська мова [10, 46].

Отже, на волинських землях православна церква мала чималий вплив на українську громаду, християнська мораль у міжвоєнний період виступала як панівна ідеологія. Жодна політична партія не мала такого впливу на маси, як церква. Розуміючи це, громадські та церковні діячі Західної Волині, з яких значна кількість була емігрантами з Наддніпрянщини, не лише захищали православну віру, а й плекали національну свідомість, мову, культуру.

Таким чином, наддніпрянські емігранти, які опинилися на західноволинських землях, адаптувалися в нове середовище без особливих проблем. Причиною цього був український характер національної структури Волинського воєводства, православна віра місцевого населення. У цих умовах наддніпрянські емігранти не лише швидко вживалися в місцеве середовище, а й ставали організаторами культурно-освітніх закладів, громадських організацій і товариств, лідерами в політичному житті.

Життя та діяльність емігрантів, яких доля закинула на Волинь у період між Першою і Другою світовими війнами, засвідчували, що вони були об'єднані ідеєю створення Української держави. На Західній Волині сконцентрувався найбільш національно свідомий елемент, який здебільшого складався з емігрантських кіл.

Наслідки діяльності наддніпрянської української еміграції на волинських землях очевидні: Західна Волинь у 20–30-ті роки пережила хвилю національного пробудження та небачену до цього часу політичну активність населення.

У часи Другої світової війни багато з них загинуло, хто ж залишився живий, був змушений знову шукати порятунку, вже в еміграції на Захід, де продовжував працю на всіх ділянках українського емігрантського життя.

І все ж, діяльність української наддніпрянської еміграції на території Волині дала свої плоди. Доба національного відродження в період визвольних змагань, плідна праця у міжвоєнні роки породила могутню силу національного пробудження, яка акумулювалася і нагромаджувалася всі наступні роки ХХ століття.

Еміграція із Наддніпрянщини на Західну Волинь у міжвоєнний період була цікавим суспільним феноменом, бо українці на своїх етнічних землях у середовищі тих же українців перебували в статусі емігрантів. Праця і діяльність у міжвоєнний період політичних постатей доби УНР, релігійних, культурно-освітніх діячів на території Західної Волині мала неабияке значення не лише для населення регіону, а й для українського народу загалом.

Список використаних джерел та літератури

1. Держархів Волинської обл., ф. 46, оп. 9, спр. 284.
2. За соборність. – 1932. – Чис. 2.
3. За соборність. – 1932. – Чис. 3.
4. Освіта на Волині // Рідна школа. – 1927. – Листоп.–груд.
5. Церква і нарід. – 1938. – Чис. 1.
6. Зашкільняк Л. О. Історія Польщі: Від найдавніших часів до наших днів / Л. О. Зашкільняк, М. Г. Крикун. – Львів: Вид-во ЛНУ ім. І. Франка, 2002. – 752 с.
7. Колянчук О. Українська військова еміграція у Польщі (1920–1939) / О. Колянчук. – Львів, 2000. – 276 с.
8. Савчук Б. П. Волинська «Просвіта» / Б. П. Савчук. – Рівне: Ліста, 1995. – 154 с.
9. Семенюк А. На тему українсько-польських відносин. Критичні зауваження / А. Семенюк. – Міннеаполіс: [б. в.], 1996. – 167 с.
10. Стоколос Н. Г. Українізація православ'я (з історії православної церкви у 20–30-х рр. ХХ ст.) / Н. Г. Стоколос. – К.: [б. в.], 1998. – 198 с.
11. Kęsik J. Zaufany Komendanta: Biografia polityczna Jana Henryka Józewskiego: 1892–1981 / J. Kęsik. – Wrocław: Wyd-wo Uniwersytetu Wrocławskiego, 1995. – 206 s.

12. Wiszka E. Emigracja ukraińska w Polsce 1920–1939 / E. Wiszka. – Toruń, 2004.
13. Адамович В. Серце промовляло до людей / В. Адамович // Діалог. – 1994. – 12 листоп.
14. Зайцев О. Ю. Представники українських політичних партій Західної України в парламенті Польщі (1922–1939 рр.) / О. Ю. Зайцев // Укр. іст. журн. – 1993. – № 1.
15. Комар В. Проблеми реалізації волинського експерименту в 1935–1938 рр. / В. Комар // Вісник Прикарпатського університету. Історія. – Івано-Франківськ, 2001. – Вип. IV–V. – С. 72–81.
16. Кучерепа М. Національна політика Другої Речі Посполитої щодо українців (1919–1929 рр.) / М. Кучерепа // Україна – Польща: важкі питання : матеріали II Міжнар. семінару істориків «Українсько-польські відносини в 1918–1947 рр.». – Варшава, 1997. – Т. 1–2.
17. Рожко В. Митрополит Полікарп. // I потекла сторіками... Могили не можуть мовчати / В. Рожко. – Вінніпег : Спадщина, 1994. – С. 154–197.
18. Чернихівський Г. Маловідомий Роман Бжеський / Г. Чернихівський // Портрети пером. – Кременець ; Тернопіль : Папірус, 2001. – С. 136–147.

Валентин Терещенко

Економічне становище західноукраїнських земель у складі Польщі напередодні Другої світової війни

У статті проаналізовано основні тенденції економічного розвитку західноукраїнських земель в кінці 30-х рр. ХХ ст. Розглянуто основні напрями аграрного реформування і його вплив на становище західноукраїнського села напередодні Другої світової війни. Вивчаються причини слабого промислового розвитку регіону в міжвоєнний період.

Ключові слова: парцеляція, осадники, кооперація, аграрна реформа, економічна дискримінація.

Терещенко Валентин. Экономическое положение западноукраинских земель в составе Польши накануне Второй мировой войны. В статье проанализированы основные тенденции экономического развития западноукраинских земель в конце 30-х гг. ХХ в. Рассмотрены главные направления аграрного реформирования и его влияние на положение западноукраинского села накануне Второй мировой войны. Изучаются причины слабого экономического развития региона в междувоенный период.

Ключевые слова: парцеляция, осадники, кооперация, аграрная реформа, экономическая дискриминация.

Tereshchenko Valentyn. Economic Condition of the West-Ukrainian Lands as a Part of Poland Before World War II. In the article the main tendencies of economic development of the West-Ukrainian lands in late 30-s of XX century are analysed. The principal directions of agrarian reforming and its influence on condition of the West-Ukrainian country before World War II are considered. The reasons of poor industrial development of the region during the interwar period are being studied.

Key words: parcelliacia, osadnyky, cooperation, agrarian reform, economic discrimination.

Актуальність теми зумовлена декількома обставинами. По-перше, причини краху II Речі Посполитої у вересні 1939 р. лежали не тільки у військовій, а й в економічній площині, адже у ХХ ст. обороноздатність країни і розвиток економіки (звичайно, передусім ВПК) мають нерозривний зв'язок. По-друге, вивчення причин україно-польського конфлікту неможливе без аналізу соціально-економічного становища західноукраїнських земель у міжвоєнний період. Крім того, аналіз економічної політики польського уряду в кінці 30-х років дає змогу визначити позитивний і негативний досвід, що може мати практично-прикладне значення. Усі ці міркування спонукають до дослідження економічного становища західноукраїнських земель в останні передвоєнні роки.

Метою цієї статті є висвітлення головних тенденцій економічного розвитку Галичини та Волині напередодні Другої світової війни.

У міжвоєнний період Польща не могла конкурувати з високорозвиненими західними державами. Свої численні економічні труднощі польська влада намагалася розв'язати за рахунок західноукраїнських і західнобілоруських земель, перетворивши їх у свою внутрішню колонію, у джерело сільсько-господарської сировини і ринок збуту для своєї промисловості. Польські керівні кола відкрито ділили територію своєї країни на дві частини, які різко відрізнялися між собою за рівнем промислового